

ȘCOALA NAȚIONALĂ DE STUDII POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

ȘCOALA DOCTORALĂ

DOMENIUL DE STUDII: ȘTIINȚE POLITICE

**Evaluarea instrumentelor de Politică Externă a Uniunii Europene în
Regiunea Extinsă a Mării Negre. Studiu de caz: Caucazul de Sud**

Teză de doctorat

Rezumat

Coordonator științific:

Prof. Univ. Dr. Adrian POP

Doctorand:

Georgiana-Cătălina MARCU

București, 2024

Cuprinsul lucrării de doctorat:

ABREVIERI	3
INTRODUCERE	4
CAPITOLUL I. CADRUL TEORETIC ȘI METODOLOGIC	8
<i>I.1. TEORIA COMPLEXULUI REGIONAL DE SECURITATE</i>	<i>8</i>
<i>I.2. TEORIA PÂRGHIILOR ȘI LEGĂTURILOR</i>	<i>30</i>
<i>I.3. TEORIA MARELUI JOC ȘI NOULUI MARE JOC</i>	<i>44</i>
<i>I.4. CADRUL METODOLOGIC ȘI REVIZUIREA LITERATURII DE SPECIALITATE</i>	<i>50</i>
CAPITOLUL II. PROFILUL REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE	55
<i>II.1. DEFINIREA REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE</i>	<i>55</i>
<i>II.2. PREZENTAREA PRINCIPALELOR CARACTERISTICI GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE ALE REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE ÎN SECOLUL XXI</i>	<i>57</i>
<i>II.3. RELEVANȚA REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL PROBLEMELOR ENERGETICE CU FEDERAȚIA RUSĂ</i>	<i>64</i>
CAPITOLUL III. O SCURTĂ „RADIOGRAFIE” A SITUAȚIEI EXISTENTE ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD	69
<i>III.1. PRIORITĂȚILE ȘI PREFERINȚELE EURO-ATLANTICE ALE STATELOR DIN CAUCAZUL DE SUD</i>	<i>69</i>
<i>III.2. PROBLEMELE DE NATURĂ ECONOMICĂ ALE REGIUNII CAUCAZULUI DE SUD DUPĂ CE STATELE DIN REGIUNE ȘI-AU OBTINUT INDEPENDENȚA</i>	<i>75</i>
<i>III.3. CONFLICTELE ETNICE DIN ZONA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>77</i>
<i>III.4. PROVOCĂRILE DE SECURITATE ȘI EFORTURILE DE SOLUȚIONARE A CONFLICTELOR DIN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>102</i>
CAPITOLUL IV. POLITICA EXTERNĂ ȘI DE SECURITATE COMUNĂ APLICATĂ DE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI RELAȚIILE CU ȚĂRILE DIN ZONA CAUCAZULUI DE SUD	107
<i>IV.1. OBIECTIVELE POLITICII EXTERNE ȘI DE SECURITATE COMUNĂ ȘI DEZVOLTAREA POLITICII EXTERNE ȘI DE SECURITATE COMUNĂ ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>109</i>

<i>IV.2. INSTRUMENTELE APLICATE DE UE ÎN ZONA CAUCAZULUI DE SUD ȘI IMPORTANȚA ACORDURILOR DE PARTENERIAT ȘI COOPERARE ÎN RELAȚIILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI STATELE DIN CAUCAZUL DE SUD</i>	<i>111</i>
<i>IV.3. ROLUL POLITICII EUROPENE DE VECINĂTATE ÎN DEZVOLTAREA RELAȚIILOR DINTRE UE ȘI REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>114</i>
<i>IV.4. ROLUL PARTENERIATULUI ESTIC ÎN CONSOLIDAREA LEGĂTURILOR DINTRE UE ȘI STATELE DIN CAUCAZUL DE SUD</i>	<i>117</i>
<i>IV.5. FACTORII CARE INFLUENȚEAZĂ VIITORUL RELAȚIILOR DINTRE UE ȘI STATELE DIN ZONA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>127</i>
<i>IV.5.1. Importanța Strategiei de Securitate Europeană în regiunea Caucazului de Sud</i>	<i>127</i>
<i>IV.5.2. Rutele de transport în regiunea Caucazului de Sud și importanța lor pentru Uniunea Europeană</i>	<i>130</i>
<i>IV.5.3. Politica energetică a UE și importanța ei pentru regiunea Caucazului de Sud</i>	<i>137</i>
<i>IV.5.4. Rolul Uniunii Europene în procesul de europenizare al statelor din Caucazul de Sud</i>	<i>140</i>
CAPITOLUL V. SITUAȚIA GEOPOLITICĂ ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD: PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE ALE ACTORILOR RELEVANȚI	146
<i>V.1. PARADIGMA ALIANȚEI NORD-ATLANTICE PENTRU REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>147</i>
<i>V.2. POLITICA EXTERNĂ A FEDERAȚIEI RUSE ÎN ZONA CAUCAZULUI DE SUD ȘI HEGEMONIA COOPERATIVĂ A ACTORULUI RUS</i>	<i>155</i>
<i>V.3. POLITICA EXTERNĂ A TURCIEI ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD: ÎNTRE FRAGMENTARE ȘI INTEGRARE</i>	<i>162</i>
<i>V.4. POLITICA EXTERNĂ A CHINEI ÎN ZONA CAUCAZULUI DE SUD: UN PARTENERIAT NECESAR PENTRU REGIUNE</i>	<i>169</i>
<i>V.5. PRAGMATISMUL POLITICII EXTERNE A IRANULUI ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD</i>	<i>177</i>
CAPITOLUL VI. PRINCIPALELE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI EXISTENTE ÎN ZONA CAUCAZULUI DE SUD	180

<i>VI.1. PRINCIPALELE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD LA ÎNCEPUTUL ANULUI 2004</i>	<i>181</i>
<i>VI.2. PRINCIPALELE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD LA FINALUL ANULUI 2019</i>	<i>188</i>
<i>VI.3. PRINCIPALELE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI ÎN REGIUNEA CAUCAZULUI DE SUD ÎN URMA PANDEMIEI PROVOCATE DE COVID-19 ȘI PERSPECTIVE DE EVOLUȚIE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG</i>	<i>194</i>
CONCLUZII	203
ANEXE	214
BIBLIOGRAFIE	220

Rezumat

Regiunea extinsă a Mării Negre este definită din punct de vedere geografic ca țărm și peisaj marin cuprins între Balcani și Caucaz, iar ca stepă rusă și ucraineană, regiunea se întinde spre Anatolia (Hamilton, Mangott, 2008, p. 1). În partea sudică și vestică a acestei zone se află România, Bulgaria, Turcia (state care sunt membre ale Alianței Nord-Atlantice), iar în partea de est și nord se află statele membre ale Comunității Statelor Independente (Asmus, 2004, p. 19). De asemenea, cele trei țări din Caucazul de Sud, Armenia, Azerbaidjan și Georgia, sunt parte integrată a regiunii extinse a Mării Negre.

Această zonă a fost percepută ca fiind situată la granița dintre lumea socialistă și lumea capitalistă, fără a exista nicio interacțiune între aceste lumi. Altfel spus, „regiunea Mării Negre a fost mai mult un «perete strategic» decât un «pod strategic»” (Huseynov 2013, p. 75). Destrămarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și obținerea independenței de către fostele republici sovietice socialiste a reprezentat o oportunitate pentru țările din regiunea extinsă a Mării Negre, fiind sporită importanța regională a acestora.

De-a lungul timpului au fost formulate mai multe definiții ale acestui spațiu în funcție de punctul de vedere adoptat (economic, politic, cultural, al securității ș.a.). Spre exemplu, Alexander Goncharenko a definit regiunea extinsă a Mării Negre ca fiind „testamentul modernizării geopolitice” a acestei zone (Triantaphyllou, 2009, p. 227).

În ultimele două secole, mediul de securitate al regiunii a fost determinat de trei factori relevanți: (1) schimbarea balanței de putere între actorii statali și imperiile din Europa și Eurasia; (2) modurile de acțiune ale micilor și marilor puteri din zona extinsă; (3) transformarea regiunii într-o rută de comerț care asigură legătura între Est și Vest și între Nord și Sud.

În perioada ce a succedat încheierea celui de-al doilea Război Mondial, regiunea extinsă a Mării Negre a traversat o perioadă de pace, ceea ce a contribuit la dezvoltarea regiunii în ansamblu pe mai multe paliere (dezvoltarea canalului Dunăre-Marea Neagră, dezvoltarea sectorului agricol, crearea și dezvoltarea flotelor de pescuit și a drumurilor de coastă) (Hamilton, Mangott, 2008, pp. 5-6).

Conflictele înghețate reprezintă o particularitate a regiunii și în special a zonei Caucazului de Sud prin prisma conflictului din Nagorno-Karabah și a conflictelor din Abhazia și Osetia de Sud. Imediat după destrămarea URSS și obținerea independenței

fostelor republici sovietice socialiste, în regiunea extinsă a Mării Negre au izbucnit mai multe conflicte secesioniste, care în ultimii 30 de ani s-au transformat în conflicte calde, fără a exista vreo rezoluție de încheiere a acordurilor de pace între actorii implicați și implicit de soluționare a acestor diferende. Statele nerecunoscute la nivel internațional și-au creat propriile instituții, propriile partide politice, sunt organizate alegeri electorale, s-au înființat instituții cu rol legislativ și executiv, astfel că în cadrul acestei regiuni întâlnim conceptul „statului în stat” (ibid., p. 13).

După încheierea Războiului Rece, noua frontieră strategică dintre Europa, Federația Rusă și Statele Unite ale Americii a devenit regiunea extinsă a Mării Negre. Acești actori cooperează în domenii precum securitatea energetică, gestionarea conflictelor înghețate, stabilirea și dezvoltarea legăturilor comerciale, migrația, cooperarea politică ș.a.. Am asistat în ultimii 30 de ani la o schimbare radicală a mediului economic și politic al acestei zone. Din punct de vedere economic, regiunea extinsă a Mării Negre ocupă un rol important în economia globală, prin prisma faptului că această zonă a devenit un coridor energetic și un ecosistem natural care asigură legătura între Marea Caspică și marile piețe ale lumii. Din perspectiva resurselor naturale care se regăsesc în această zonă, regiunea extinsă a Mării Negre ocupă un rol vital pentru diversificarea surselor de energie pentru țările din Europa și nu numai, mai ales în contextul invaziei Ucrainei de către Federația Rusă în februarie 2022 (Manoli, 2014, p. 6).

Deși la nivel internațional, regiunea extinsă a Mării Negre a devenit din ce în ce mai importantă pentru marii actori, la nivel regional actorii statali din această zonă, în special țările din Caucazul de Sud se confruntă cu un nivel ridicat al corupției, cu instituții slabe și elite iliberare care dețin funcții importante de conducere în cadrul instituțiilor statului, iar legile autocratice împiedică evoluția statelor spre democrație și bună guvernare (Risse and Lehmkuhl 2006; Risse 2011, Babayan, 2016, p. 4).

În ceea ce privește țările din Caucazul de Sud, acestea se află în continuare într-un proces de tranziție spre democrație, iar cele trei republici au regimuri hibride (Diamond 2002; Levitsky and Way 2010 Babayan, 2016, p. 4). Astfel, Georgia este țara unde nivelul democrației este mai ridicat, în timp ce în Azerbaidjan întâlnim regimul autoritar consolidat, iar în Armeniei regimul autoritarist competitiv (Babayan, 2016, p. 4).

Subiectul Politicii Externe și de Securitate Comună în zona Caucazului de Sud a fost abordat de autori precum Rovshan Ibrahimov, care în cartea sa intitulată *EU External Policy towards the South Caucasus. How far is it from realization?* analizează obiectivele de

politică externă ale Uniunii Europene pentru zona Caucazului de Sud din perspectiva îndeplinirii cu succes a acestora în contextul creării Uniunii Economice Eurasiatice, instituție percepută ca fiind un factor destabilizator pentru securitatea și stabilitatea republicilor Armenia, Azerbaidjan și Georgia. Rovshan Ibrahimov analizează cu atenție instrumentele de politică externă adoptate de UE în perioada 1992 – 2012, perioadă în care au avut loc mai multe evenimente internaționale care au schimbat cursul politicii externe în zona Caucazului de Sud, precum amânarea semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană de către Armenia, crearea Uniunii Economice Eurasiatice (Ibrahimov 2013).

Politica Externă și de Securitate Comună a Uniunii Europene (PESC) pentru zona Caucazului de Sud a fost analizată și de Arhur Ghazinyan, care alături de alți experți a redactat în 2010 o cercetare în cadrul căreia și-a concentrat atenția asupra particularităților PESC a UE în regiunea Caucazului de Sud, accentul fiind pus pe principalele direcții de acțiune în contextul demarării Parteneriatului Estic. De asemenea, această cercetare se concentrează și asupra priorităților pe care Uniunea Europeană le-a stabilit în vecinătate sa, cu precădere asupra prevenirii conflictelor și a situațiilor care ar provoca instabilitate în vecinătate estică a UE; dezvoltării democrației și a economiei de piață, luptei contra terorismului, precum și garantării securității energetice (Ghazinyan, Martirosyan 2010).

Prin intermediul proiectelor și programelor specifice regiunii extinse Mării Negre și în particular regiunii Caucazului de Sud, **Uniunea Europeană** s-a concentrat asupra reformării instituțiilor statelor partenere (spre exemplu statele membre ale Parteneriatului Estic, ale Politicii Europene de Vecinătate ș.a.) și a oferit sprijin în procesul de tranziție spre democrație și economie de piață, promovând principiile democratice și oferind sprijin în ceea ce privește dezvoltarea economică. Din perspectiva securității, pentru Uniunea Europeană asigurarea păcii și securității în interiorul UE trebuie să înceapă dincolo de granițele sale externe, astfel să UE a devenit un actor relevant în gestionarea conflictelor înghețate din regiunea Caucazului de Sud, oferind sprijin și asistență țărilor aflate în conflict. În acest sens au fost constituite misiunile de monitorizare (Triantaphyllou 2009, p. 230) și Parteneriatul European pentru soluționarea pașnică a conflictului din Nagorno-Karabah (EPNK). Prin acțiunile sale, UE a susținut financiar organizațiile și instituțiile din zonă care acționează pentru menținerea păcii și a securității (Freire, Simão 2013, pp. 7-8).

Uniunea Europeană este un actor cheie care a contribuit la dezvoltarea regiunii extinse a Mării Negre și a celor trei republici din Caucazul de Sud încă de la finalul anilor 1990 și începutul secolului XXI. Pentru a evalua instrumentele de politică externă folosite de

Uniunea Europeană în regiunea Caucazului de Sud, a fost necesară realizarea unei analize aprofundate a legăturilor și relațiilor pe care cele trei republici le au cu statele aflate în proximitatea lor (cum este cazul Federației Ruse, al Iranului, al Turciei), dar și cu actori care au interese în această regiune (spre exemplu Statele Unite ale Americii și China), întrucât apropierea sau distanțarea celor trei republici din Caucazul de Sud de Uniunea Europeană a fost determinată de influența și puterea exercitată de ceilalți actori relevanți.

Federația Rusă este un actor care a fost prezent în regiune în ultimele secole, astfel că după 1990 scopul Federației Ruse a fost acela de a apăra teritoriile care anterior au aparținut URSS și Imperiului Rus. Politica adoptată de Moscova după destrămarea URSS a fost *divide et impera* („dezbină și stăpânește”) (Kakachia 2010, p. 89). La începutul anului 2007, expansiunea geopolitică a Rusiei contemporane a atins punctul de maximă înflorire. La acel moment economia Federației Ruse era mult mai bine dezvoltată comparativ cu cea a Uniunii Europene și a Statelor Unite ale Americii care se confruntau cu primul val al crizei economice globale și cu războiul contra terorismului (Kushnir 2017, p. 114). Pe măsură ce UE și NATO au promovat politica ușilor deschise și noi state au aderat la structurile euro-atlantice, Federația Rusă și-a consolidat influența în regiune din dorința de a nu pierde controlul. Interesele economice și politice ale Kremlinului în regiunea extinsă a Mării Negre și în tot fostul spațiu sovietic au alimentat acțiunile întreprinse de Rusia în ultimele trei decenii pentru a-și impune supremația (în acest sens au fost aplicate restricții asupra importurilor, asupra pieții muncii pentru persoanele din regiunea Caucazului de Sud care migrau în Federația Rusă pentru a obține un loc de muncă și au fost realizate creșteri ale prețului gazului natural).

Consolidarea legăturilor dintre administrația de la Beijing și administrațiile de la Baku, Tbilisi și Erevan are la bază un raționament economic, întrucât pentru **China** intensificarea accesului la resurse, coridoare de transport și comerț cu scopul de contribui la dezvoltarea economică a țării a reprezentat o oportunitate. Astfel, pentru politica externă chineză, dezvoltarea de noi rute de transport (cele mai importante două rute sunt: Baku-Tbilisi-Kars și Ankalia-Deep Sea Port) a devenit una dintre cele mai importante priorități (Bahirov, 2019). Prin prisma rutei de transport Baku-Tbilisi-Kars, China și-a intensificat legăturile cu Azerbaidjan și Georgia. Beijing este unul dintre cei mai importanți investitori în infrastructura țărilor din Caucazul de Sud, peste 800 de milioane de dolari au fost investiți până în prezent. Legăturile cu Armenia nu sunt atât de bine consolidate ca urmare a izolării economice a statului armean, însă China are un impact pozitiv asupra dezvoltării economiei țării, investind în diferite proiecte de infrastructură. China acționează

diferit față de actorii internaționali care au interese în zona Caucazului de Sud, întrucât pentru administrația de la Beijing este prioritară dezvoltarea de legături economice, acesta nu este preocupată de implicarea în gestionarea conflictelor și a politicilor interne ale celor trei state sud-caucaziene. În ceea ce privește poziția Chinei față de gestionarea conflictelor înghețate cu care Armenia, Azerbaidjan și Georgia se confruntă, una dintre soluțiile propuse ar fi aplicarea principiului „o țară, două sisteme”, model care a fost pus în aplicare și în Taiwan.

Republica Iran are o semnificație aparte pentru regiunea Caucazului de Sud prin prisma liniei de coastă care leagă țara de Marea Caspică. Pentru a stabili legături cu țările din regiune, Iranul a adoptat o politică de auto-preeminență (Gafarlı et. al. 2006, p. 13). Relațiile dintre Iran și Azerbaidjan sunt caracterizate atât de prietenie (prin prisma istoriei și culturii comune), cât și de inamicitate (ca urmare a populației azere aflată pe teritoriul Iranului care ar putea declanșa oricând un conflict etnic, ceea ce ar destabiliza atât Iranul, cât și regiunea) (ibid., pp. 14-15). Relațiile bilaterale cu Armenia sunt consolidate și de prietenie, cei doi actori cooperează în ceea ce privește comerțul, sectorul energetic și transporturile. Datorită lipsei unei granițe comune între Armenia și Georgia, legăturile dintre cei doi actori s-au limitat mai mult la relații economice, în special în domeniul energetic (ibid., p. 15).

La scurt timp după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, **Statele Unite ale Americii** și-a intensificat acțiunile în ceea ce privește susținerea procesului de democratizare în fosta regiune sovietică. Astfel, în contextul extinderii războiului contra terorii, a devenit tot mai relevantă extinderea Alianței Nord-Atlantice și demararea procesului de integrare al statelor situate în regiunea extinsă a Mării Negre (Melvin 2018, pp. 53-54). SUA a promovat democrația și drepturile și libertățile cetățenești în regiunea extinsă a Mării Negre încă de la începutul anilor 1990. Programul Parteneriatului pentru Pace a reprezentat una dintre primele acțiuni întreprinse de SUA pentru a consolida relațiile cu fostele republici sovietice. Pentru SUA regiunea extinsă a Mării Negre reprezintă un punct de legătură între flancurile estice și sudice ale Alianței Nord-Atlantice, iar zona Balcanilor joacă un rol important, întrucât leagă Europa de Caucazul de Sud și Estul Mediteranean de granița Orientului Mijlociu. Mai mult decât atât, pentru majoritatea statelor membre NATO, acțiunile întreprinse de Federația Rusă în regiunea extinsă a Mării Negre au condus la un dezechilibru în ceea ce privește status-quo-ul, iar conflictele înghețate din regiunea Europei de Est și a Caucazului de Sud pot oricând să provoace instabilitate și să afecteze pacea la nivel internațional (Melvin 2018, pp. 53-54). În acest sens, ca urmare a anexării peninsulei Crimeea de către Rusia în 2014, NATO și-a intensificat prezența pe flancul estic.

Turcia este una dintre primele țări care au recunoscut independența statelor din regiunea Caucazului de Sud. Relațiile dintre Turcia și Armenia sunt caracterizate de tensiuni, iar cooperarea dintre acestea lipsește ca urmare a trecutului istoric (armenii militează pentru recunoașterea evenimentelor din 1915 drept genocid, în timp ce liderii de la Ankara au o percepție diferite față de întâmplările de la acel moment) (Alipour 2015, pp. 195-196). Deși s-a încercat medierea relațiilor dintre cei doi actori, până în prezent (iulie 2024) nu s-a ajuns la un consens. În ceea ce privește relațiile tripartite Turcia-Azerbaidjan-Georgia, acestea au la bază cooperarea în domeniul energetic, fiind stabilite acorduri de colaborare și cooperare a rutelor de transport a gazelor naturale și resurselor petoliere și nu numai. Inițial Turcia nu s-a implicat în gestionarea conflictelor înghețate din regiune, însă, pe parcurs a devenit unul dintre cei mai importanți furnizori de arme și echipament militar al Azerbaidjanului, iar în timpul conflictului din Nagorno-Karabah din 2020, implicarea Turciei a fost evidentă comparativ cu momentele anterioare (Eyvazov 2013, p. 43).

Prin prezenta lucrare, *Evaluarea instrumentelor de politică externă a Uniunii Europene în regiunea extinsă a Mării Negre. Studiu de caz: Caucazul de Sud*, am analizat modul în care relațiile dintre cele trei republici din Caucazul de Sud și Uniunea Europeană au evoluat în cei 32 de ani de la obținerea independenței (1991-2023). În cercetarea realizată, mi-am concentrat atenția atât asupra principalelor instrumente folosite de UE în regiune, Politica Europeană de Vecinătate, Parteneriatul Estic, Sinergia Mării Negre, Uniunea pentru Mediterană ș.a., dar și asupra modului în care relațiile UE cu țările din Caucazul de Sud sunt afectate ca urmare a legăturile pe care Armenia, Azerbaidjan și Georgia le au cu vecinii lor: Federația Rusă, Iran, Turcia, dar și marile puteri reprezentate de China și Statele Unite ale Americii (implicat NATO).

Ipoteza care a stat la baza prezentei cercetări este următoarea: *Relațiile de dependență ale țărilor din Caucazul de Sud de Federația Rusă au îngreunat procesul de tranziție spre democrație și consolidarea legăturilor economice ale acestor țări cu Uniunea Europeană.*

Pentru a valida această ipoteză, am formulat următoarele întrebări de cercetare:

1) Care este impactul prezenței Federației Ruse în regiunea Caucazului de Sud în urma conflictului din Nagorno-Karabah din 2020 și a evoluțiilor ulterioare (blocada Coridorului Lachin și ofensiva de 24 de ore din 2023)?

2) În ce măsură prezența Federației Ruse în regiunea Caucazului de Sud schimbă dinamica de securitate din zonă și în ce măsură noile provocări naționale de securitate ale statelor din Caucazul de Sud sunt afectate?

3) În ce măsură relațiile statelor din Caucazul de Sud cu Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică afectează relațiile cu Federația Rusă, Iran și Turcia, principalii actori din regiune?

Pentru a oferi răspunsuri întrebărilor de cercetare care stau la baza prezentei lucrări am apelat la cercetarea de tip calitativ. În acest sens, am adoptat o abordare descriptivă pentru a evidenția principalele evenimente care au avut loc în perioada 1990-2023 în regiunea Caucazului de Sud, precum și în regiunea extinsă a Mării Negre. Aceste evenimente sunt relevante pentru a evidenția prezența Uniunii Europene în regiunea Caucazului de Sud, accentul fiind pus pe instrumentele de politică externă adoptate de UE în această perioadă. De asemenea, la baza prezentei cercetări se află și o abordare de tip explicativ, principalele evoluții fiind evidențiate prin prisma analizelor SWOT care au fost realizate în ultimul capitol (Mitchell, Bernauer 2002, p. 91).

Perioada de timp analizată a fost împărțită în trei perioade după cum urmează 1990-2004, 2004-2019 și 2019-2023. În primă etapă, au fost evidențiate evenimentele care au avut loc în perioada anilor 1990, când cele trei republici din Caucazul de Sud și-au declarat și obținut independența în contextul încheierii Războiului Rece și au demarat procesul de tranziție spre democrație și economie de piață.

În ceea ce privește anul 2004, acesta este important, întrucât atunci a avut loc marea extindere a Uniunii Europene în Europa Centrală și de Est și au fost puse bazele Politicii Europene de Vecinătate, care se adresează și țărilor din Caucazul de Sud. Acest din urmă proiect nu a condus la rezultatele scontate inițial și cinci ani mai târziu au fost puse bazele Parteneriatului Estic. Astfel, în prezenta cercetare am pus accent mai mult asupra celui din urmă parteneriat, asupra progreselor realizate în perioada 2009-2019 și asupra deciziilor adoptate ulterior. Mai mult decât atât, în prezenta cercetare a fost folosită metoda comparativă, analizând relațiile dintre UE și cele trei țări din Caucazul de Sud de-a lungul perioadei analizate.

Anul 2019 este important pentru prezenta cercetare întrucât marchează 10 ani de la crearea Parteneriatului Estic, fiind evaluate obiectivele propuse inițial, rezultatele atinse în această primă decadă și stabilirea de noi direcții de acțiune pentru următorii ani. La finalul anului 2019 și începutul anului 2020, pandemia provocată de noul coronavirus s-a răspândit la nivel mondial și a adus cu sine o serie de provocări pe care UE și statele din Caucazul de Sud s-au văzut nevoite a le gestiona cât mai eficient pentru a nu ajunge în colaps. Criza provocată de COVID-19 a scos la suprafață o serie de neajunsuri cu care statele din Caucazul

de Sud se confruntă, în special în domeniul sanitar, economic și al educației. În ceea ce privește leadershipul celor trei țări din Caucazul de Sud, criza provocată de pandemie a declanșat și o criză de natură politică, în special în Georgia unde în toamna anului 2020 au fost organizate alegeri electorale care au destabilizat politica internă a țării.

În perioada 2020-2023 balanța de putere s-a schimbat în regiune ca urmare a conflictului de 44 de zile care a avut loc în 2020 între Armenia și Azerbaidjan și a evenimentelor din 2022 (blocada Coridorului Lachin) și 2023 (evoluțiile ulterioare, inclusiv ofensiva de 24 de ore).

Pentru a fundamenta această cercetare, o atenție deosebită a fost acordată analizării documentelor primare, precum acordurile, tratatele, directivele, regulamentele și deciziile de politică externă adoptate. Suplimentar documentelor adoptate de UE, cercetarea a fost realizată în baza unor lucrări academice, cărți, materiale informative, publicații și articole de specialitate în domeniul politicii externe și a intervenției UE în zona Caucazului de Sud realizate de experți care au competență în aceste domenii și care au legătură cu subiectul prezentei lucrări (Bhattacharjee 2012, p. 39). O altă metodă de cercetare folosită este metoda analizei istorice care este foarte importantă pentru prezenta cercetare, întrucât mi-a oferit posibilitatea de a analiza evenimentele din punct de vedere cronologic, având o viziune de ansamblu asupra evenimentelor studiate (Wyche, Sengers, Grinter 2006, pp. 37-38).

Analizarea documentelor de politică externă pe care Uniunea Europeană le-a adoptat până în prezent și care fac referire la implicarea UE în zona Caucazului de Sud reprezintă o parte tehnică a lucrării, dar necesară pentru a putea evidenția măsurile adoptate de Uniunea Europeană. De asemenea, am analizat și documentele de politică externă ale celorlalți actori prezenți în regiune, și anume: Federația Rusă, Turcia, China, Iran și Alianța Nord-Atlantică pentru a putea analiza nivelul de interacțiune și relațiile diplomatice dintre aceștia. Un aspect important privind analiza politicii externe în zona Caucazului de Sud este determinat de conflictele care există chiar între statele din regiune, conflictul din Nagorno-Karabah fiind aspru contestat de-a lungul timpului, Armenia și Azerbaidjan nereușind să ajungă la un acord până în prezent (iulie 2024).

Obiectivele prezentei cercetări sunt atât empirice, cât și teoretice. Pe de o parte, prezenta cercetare se concentrează asupra evaluării instrumentelor de politică externă pe care Uniunea Europeană le-a folosit în perioada 1990-2023 în regiunea Caucazului de Sud, evidențiind astfel principalele provocări și limite care stau la baza legăturilor și relațiilor dintre cele trei republici din Caucazul de Sud și Uniunea Europeană. Pe de altă parte, relațiile

dintre acești actori sunt analizate din perspectivă teoretică prin prisma teoriei pârghiilor și legăturilor, a teoriei complexului regional de securitate și a teoriei noului mare joc. În finalul lucrării sunt realizate trei analize SWOT care evidențiază punctele tari și cele slabe, oportunitățile și amenințările specifice regiunii Caucazului de Sud în trei perioade de timp: 1990-2004; 2004-2019; 2019-2023. Pentru a răspunde întrebărilor de cercetare, dar și pentru a evalua instrumentele de politică externă din diferite perspective, am avut în vedere atât prezentarea regiunii extinse a Mării Negre, cât și o scurtă prezentare istorică a regiunii și mai ales relațiile, pârghiile și legăturilor cu actorii regionali (precum Federația Rusă, Turcia și Iran) și actori globali precum SUA, China și bineînțeles Uniunea Europeană.

Baza teoretică a acestei lucrări este descrisă pe larg în primul capitol *Cadrul teoretic*, care prezintă teoria complexului regional de securitate formulată de Barry Buzan și Ole Wæver, teoria pârghiilor și legăturilor elaborată de Steven Levitsky și Lucan Way și teoria marelui joc și noului mare joc.

În prezenta cercetare regiunea Caucazului a fost analizată din perspectiva teoriei complexului regional de securitate pornind de la următoarea abordare: ***Caucazul ca un sub-complex al complexului regional de securitate post-sovietic***. Acest complex este alcătuit din două părți: pe de o parte, Caucazul de Nord - alcătuit din Cecenia, Daghestan, alături de alte cinci unități și diverse grupuri etnice și pe de altă parte, Caucazul de Sud - compus din Armenia, Azerbaidjan și Georgia, state care se confruntă cu conflicte înghețate, izbucnite încă de la începutul anilor 1990 și nesoluționate până în prezent (Pop 2013, p. 109).

Din perspectiva securității, regiunii Caucazului de Sud îi sunt caracteristice două tipuri de evoluție care sunt interconectate. Pe de o parte, existența în sine a conflictelor secesioniste din regiune (Nagorno-Karabah și Abhazia și Osetia de Sud). Pe de altă parte, existența acestor conflicte a condus la implicarea actorilor externi în gestionarea și soluționarea acestora (Buzan, Wæver 2003 p. 409, pp. 420-421). Tiparele de amicitie și inamicitate, distribuția puterii, existența granițelor și structura anarhică a sistemului internațional sunt elemente specifice unui complex regional de securitate (Buzan, Wæver 2003, p. 53). Prin prisma teoriei complexului regional de securitate, în prezenta cercetare am analizat, pe larg, atât conflictele secesioniste din regiunea Caucazului de Sud, cât și implicațiile marilor actori, având în vedere nivelurile de analiză specifice teoriei, relațiile de amicitie-inamicitate și explicarea acestora prin exemple concrete, utilizarea puterii normative (acest tip de putere este folosit de Federația Rusă pentru a promova idei, valori și principii),

definirea și analizarea conceptului de securitate (inclusiv cele patru concepte cheie: audiența, contextul, puterea relațiilor și practicile și instrumentele utilizate).

Cadrul teoretic al prezentei cercetări a fost completat de teoria pârghiilor și legăturilor elaborată de Steven Levitsky și Lucan Way. Cei doi autori au dezvoltat conceptele de „pârghie” și „legătură” („linkage and leverage”) pe fondul demarării procesului de tranziție spre democrație și schimbarea regimului politic în fostul spațiu sovietic. Analiza realizată în prezenta lucrare s-a concentrat asupra identificării pârghiilor și legăturilor pe care Armenia, Azerbaidjan și Georgia le-au stabilit cu actorii occidentali (UE și SUA), dar și cu actorii regionali precum Federația Rusă, Turcia, Iran și China. Situația minorităților și a grupurilor etnice care conviețuiesc în regiunea analizată ocupă un rol important, întrucât minoritățile ruse de pe teritoriul statelor situate în regiunea Caucazului de Sud, în special pe teritoriul Georgiei, sunt folosite de Federația Rusă ca pârghii de intervenție în politica statului georgian. În prezenta cercetare am extins cadrul teoriei dezvoltate de Steven Levitsky și Lucan Way în planul soluționării conflictelor înghețate din regiunea Caucazului de Sud.

„Marele Joc” („The Great Game”) este un concept folosit drept etalon în procesele și evenimentele contemporane. Acest concept a fost folosit pentru prima dată în secolul al XIX-lea și exemplifică foarte bine rivalitatea dintre Imperiul Britanic și Imperiul Rus. Interesele ambelor imperii erau de a obține o influență sporită, astfel că se opuneau obținerii de teritorii de către cealaltă putere (Iskandarov, Simons, Gawliczek 2019, p. 9). Regiunea caspică a reprezentat de-a lungul secolelor o zonă strategică unde se întâlneau interesele Europei și cele ale Asiei. Marile puteri și-au exprimat interesele în ceea ce privește controlul asupra rutelor terestre și maritime, în special în ceea ce privește comerțul. Astfel, actori rivali precum Imperiul Britanic și Imperiul Rus și-au exprimat interesele în ceea ce privește acest „Mare Joc”. La începutul anilor 1990, destrămarea URSS și formarea noilor state independente a condus la crearea unei dinamici care a determinat competiție și violență între statele sistemului anarhic. La trei decenii de la prăbușirea URSS, principalul motiv de rivalitate dintre puterile lumii este determinat de transferul rezervelor de energie din Marea Caspică către piețele lumii. Regiunea caspică a devenit importantă pentru exportul de petrol și gaze naturale odată cu dezvoltarea domeniului energetic (Paul R Viotti and Mark V Kauppi 2001 apud Shamsdoulatabadi 2009, p. 66). Dezvoltarea regiunii a condus bineînțeles și la apariția de noi rivalități la nivel internațional, rivalitate care are atât o dimensiune regională, cât și una extra-regională, întrucât actori precum China, Uniunea Europeană, India, Iran, Japonia, Pakistan, Arabia Saudită, Turcia și Statele Unite ale Americii și-au exprimat

interesul în ceea ce privește resursele energetice din zona caspică. Mai mult decât atât, competiția economică, politică, rivalitatea strategică, precum și angajamentele de securitate afectează într-o oarecare măsură relațiile diplomatice dintre actorii statali care au aceleași interese în regiunea caspică (ibid., p. 67).

Din perspectiva adepților Noului Mare Joc, există două tipuri de actori: cei permanenți - reprezentați de jucători precum Uniunea Europeană, SUA, Rusia și China (Alam 2002; Karasac 2002 apud Bayramov 2021, p. 5) și cei regionali - Turcia, Iran, Pakistan, Kazahstan, Turkmenistan, Azerbaidjan, Georgia și Armenia, fiecare fiind ghidat în acțiunile sale de propriile scopuri și obiective (Sheng 2017 apud Bayramov 2021, p. 5). Potrivit Noului Mare Joc, puterile regionale se aliază cu puterile permanente pentru a-și atinge obiectivele, care adesea sunt corelate cu interesele de ordin economic și politic (Bayramov 2021, p. 5).

Cele trei teorii care conturează capitolul I al prezentei cercetări au permis o analiză detaliată a multiplelor elemente care se regăsesc în regiunea Caucazului de Sud. Elementul comun care stă la baza cadrului teoretic este determinat de analiza puterilor regionale și a modului în care acestea acționează în funcție de interesele lor și de amenințările exercitate de ceilalți actori.

Al doilea capitol, *Profilul regiunii extinse a Mării Negre*, începe cu definirea regiunii extinse a Mării Negre, ulterior fiind prezentate principalele caracteristici geopolitice ale regiunii. În cadrul acestui capitol am argumentat de ce regiunea este relevantă, am pus accent pe regionalismul european și am analizat, pe scurt, relația dintre Uniunea Europeană, statele din Caucazul de Sud și Federația Rusă, accentul fiind pus pe relevanța regiunii pentru UE în contextul problemelor energetice din regiune.

Capitolul III, *O „scurtă” radiografie a situației existente în regiunea Caucazului de Sud*, analizează prioritățile și preferințele euro-atlantice în rândul celor trei republici, Armenia, Azerbaidjan și Georgia, analizând provocările economice ale celor trei republici la începutul anilor 1990, precum și conflictele înghețate din regiune: Nagorno-Karabah, Abhazia și Osetia de Sud. În acest capitol, accentul a fost pus pe analiza perioadei post-1990, dar au fost realizate conexiuni și cu evenimente din perioada sovietică și perioada Primului Război Mondial, ca urmare a legăturilor istorice formate de-a lungul timpului. Prezentarea evenimentelor care au avut loc în secolul XX a fost necesară pentru a corela primele conflicte post-1990 cu parcursul istoric al republicilor din Caucazul de Sud.

Capitolul IV, intitulat *Politica Externă și de Securitate Comună aplicată de Uniunea Europeană și relațiile cu țările din zona Caucazului de Sud* se concentrează cel mai mult

asupra instrumentelor folosite de Uniunea Europeană, precum și asupra securității, domeniului energetic, rutelor de transport și impactului pe care UE l-a avut în procesul de europeanizare al țărilor din Caucazul de Sud. În cadrul acestui capitol sunt analizate cele mai importante acțiuni de politică externă întreprinse de UE în regiunea Caucazului de Sud, precum: Politica Comună de Apărare, Politica Externă și de Securitate Comună, Politica Europeană de Securitate și Apărare, Politica Europeană de Vecinătate (PEV), Parteneriatul Estic (PaE), Sinergia Mării Negre, Uniunea pentru Mediterană. Analiza PEV și PaE este una detaliată și se concentrează asupra obiectivelor politicilor, aspectelor pozitive și negative și mai ales asupra impactului pe care cele două politici l-au avut asupra celor trei republici din Caucazul de Sud. În analiza realizată nu este ignorată prezența Federației Ruse și a instrumentelor coercitive folosite de aceasta pentru a-și menține influența în fostul spațiu sovietic, în special după marea extindere a UE din 2004.

Capitolul V, *Situația geopolitică în regiunea Caucazului de Sud: provocări și perspective ale actorilor relevanți*, analizează relațiile celor trei republici cu următorii actori: Statele Unite ale Americii (și implicit Alianța Nord-Atlantică), Federația Rusă, Turcia, China, Iran. Astfel, în cadrul acestui capitol sunt menționate principalele etape care au consolidat sau deteriorat relațiile statelor din Caucazul de Sud cu acești actori regionali și globali, accentul fiind pus pe perspectiva economică și politică. În acest capitol, teoria pârghiilor și legăturilor (descrișă și în capitolul I) este analizată mai pe larg prin oferirea de exemple concrete.

În capitolul VI, care este și ultimul capitol, *Principalele riscuri și amenințări existente în zona Caucazului de Sud*, sunt analizate principalele riscuri și amenințări specifice perioadelor analizate: 1990-2004, 2005-2019, 2019-2024. După fiecare perioadă, a fost realizată o analiză SWOT pentru a evidenția care au fost aspectele pozitive, negative, oportunitățile și amenințările cu care țările din Caucazul de Sud s-au confruntat în cele trei perioade analizate. Prin prisma acestor analize SWOT am avut oportunitatea să descopăr dinamica de securitate și evoluția relațiilor Armeniei, Azerbaidjanului și Georgiei cu Uniunea Europeană și cu actorii prezenți la nivel regional și global, cu interese și influență asupra regiunii Caucazului de Sud.

Regiunea Caucazului de Sud este o zonă particulară, unde se întâlnesc interesele actorilor regionali și globali și unde relațiile dintre vecini sunt controversate. Regăsim mai multe tipare de amicitie și inamicie, legături care rezistă de-a lungul timpului și influențe care se transformă în amenințări la adresa păcii și securității.

De-a lungul timpului, statele din regiunea extinsă a Mării Negre au adoptat două tipuri de orientări: pe de o parte orientarea pro-europeană și pe de altă parte cea pro-rusă. În ceea ce privește Armenia, aceasta s-a aflat încă de la obținerea independenței în sfera de influență a Federației Ruse, iar violențele care au avut loc în regiunea Nagorno-Karabah în cei 33 de ani de la obținerea independenței au destabilizat țara din punct de vedere economico-social. Totodată, conflictul din Nagorno-Karabah din 2020, blocada coridorului Lachin și pierderea teritoriilor obținute în urma conflictului din 1992-1994 au condus la o deteriorare a relațiilor dintre Erevan și Kremlin și la o distanțare a Armeniei de politica promovată de Moscova.

Pentru Azerbaidjan, integrarea euro-atlantică nu a reprezentat o opțiune, însă a încercat să adopte o politică de echilibru, consolidând atât relațiile cu Occidentul, cât și cu Federația Rusă. Această abordare a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării țării din punct de vedere economic și militar.

Georgia a fost singura țară din regiunea Caucazului de Sud care și-a exprimat încă de la începutul anilor 2000 dorința de a adera la NATO și UE. Cu toate acestea parcursul Georgiei nu a fost lipsit de obstacole, astfel că războiul ruso-georgian din 2008 a reprezentat un impediment în continuarea procesului de aderare la Alianța Nord-Atlantică. Partidul Visul Georgian aflat la guvernare încă din 2012 a început să promoveze o orientare pro-rusă, ceea ce poate contribui la o distanțare a țării de Uniunea Europeană.

Timp de două secole, de la începutul secolului XVIII și până la destrămarea URSS, Rusia a fost puterea dominantă în regiunea Caucazului de Sud. În perioada sovietică, cele trei republici, Armenia, Azerbaidjan și Georgia, s-au aflat în sfera de influență a URSS (Saleh et. al 2021, p. 288), iar după căderea zidului Berlinului și încheierea Războiului Rece, Federația Rusă a continuat să își extindă aria de interese în ceea ce privește regiunea Caucazului de Sud. După ce puterea a fost preluată de Vladimir Putin, Federația Rusă a lansat conceptul de „near abroad” și a continuat să folosească sintagma „sferelor de influență”, în special în contextul extinderii UE și NATO în regiunea extinsă a Mării Negre. Moscova a constituit pârghii și legături pentru a-și exercita influența asupra fostelor republici sovietice prin diferite tipuri de acțiuni. Ipoteza care a stat la baza prezentei cercetări: *Relațiile de dependență ale țărilor din Caucazul de Sud de Federația Rusă au îngreunat procesul de tranziție spre democrație și consolidarea legăturilor economice ale acestor țări cu Uniunea Europeană* este validată prin prisma analizei realizată în prezenta lucrare.

Regiunea extinsă a Mării Negre este o zonă particulară, unde se întâlnesc interesele actorilor regionali și globali și unde relațiile dintre vecini sunt controversate. Regăsim mai

multe tipare de amicitie și inamicitie, legături care rezistă de-a lungul timpului și influențe care se transformă în amenințări și care pot destabiliza oricând pacea și securitatea. Prezenta cercetare evidențiază trei aspecte relevante: mediul de securitate din regiune este unul dinamic; necesitatea adaptării continue la evoluțiile care au loc în această regiune și o abordare plurivalentă este necesară pentru a analiza această zonă și pentru a înțelege particularitățile acesteia.

Bibliografie

- Alipour, Ali. 2015. *Turkey's Stance towards the Main Developments in the South Caucasus*. Insight Turkey, Vol. 17, Nr. 1. Link: https://www.jstor.org/stable/26299723?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
- Asmus, Ronald D.; Dimitrov, Konstantin; Forbrig, Joerg. 2004. *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*. Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București.
- Babayan, Nelli. 2016. *The return of the empire? Russia's counteraction to transatlantic democracy promotion in its near abroad* în Babayan, Nelli; Risse, Thomas. *Democracy Promotion and the Challenges of Illiberal Regional Powers*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Bahirov, Orkhan. 2019. *China's changing interests in South Caucasus*. Modern Diplomacy website. Link: <https://moderndiplomacy.eu/2019/05/12/chinas-changing-interests-in-south-caucasus>
- Bayramov, Agha. 2021. *Conflict, cooperation or competition in the Caspian Sea region : A critical review of the New Great Game paradigm*. Caucasus Survey, pp. 1-20. Link: <https://doi.org/10.1080/23761199.2020.1774856>
- Bhattacharjee, Anol. 2012. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practice*. Textbooks Collection. Book 3. University of South Florida Scholar Commons.
- Buzan, Barry; Wæver, Ole. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

- Eyvazov, Jannatkhan. 2013. *Powers and Regional Security Systems: Parameters and Types of Involvement (Post-Soviet Space case study)*. Central Asia and The Caucasus. Journal of Social and Political Studies. Vol 14, Issue 1.
- Freire, Maria Raquel; Simão, Licia. 2013. *The EU's security actorness: the case of EUMM in Georgia*. School of Economics, University of Coimbra, Portugal. Routledge Taylor & Francis Group.
Link:https://www.ces.uc.pt/myces/UserFiles/livros/1097_Freire%20e%20Simao_EUMM.pdf
- Gafarlı, Orhan; Anapiosyan, Arevik; Chapichadze, Khatuna; Öztarsu, Mehmet Fatih. 2016. *The Role of Global and Regional Actors in the South Caucasus*. Link:https://www.researchgate.net/publication/324536796_The_Role_of_Global_and_Regional_Actors_in_the_South_Caucasus/referencesGhazinyan, Martirosyan 2010
- Hamilton, Daniel; Mangott, Gerhard. 2008. *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*. Washington, D.C.: Centre for Transatlantic Relations.
Link: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1672.pdf>
- Huseynov, Vasif; Rzayev, Ayaz. 2018. *Is China's Economic Expansion in the South Caucasus a Myth?*. The Diplomat. Link: <https://bit.ly/39qrsCs>
- Ibrahimov, Rovshan. 2013. *EU External Policy towards the South Caucasus. How far is it from realization?* Stratejik Araştırmalar Merkezi, Baku.
- Iskandarov, Khayal; Simons, Greg; Gawliczek, Piotr. 2009. *The South Caucasus: Stage for a 'New Great Game' between NATO and Russia?* Connections QJ 18, no. 3-4. pp. 7-34. Link: <https://doi.org/10.11610/Connections.18.3-4.01>
- Kakachia, Kornely K. 2010. *Between Russian Assertiveness and Insecurity: Georgia's Political Challenges and Prospect after the Conflict*. Uluslararası İlişkiler, Vol.7, No 26, pp. 87-104. Link: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/540068>
- Kushnir, Ostap. 2017. *Russian geopolitical advancements in the Black Sea Region: The Annexation of Crimea*. Athenaeum. Polish Political Science Studies. Vol 56, pp. 111-135.
Link:https://www.academia.edu/35935280/Russian_Geopolitical_Advancements_in_the_Black_Sea_Region_The_Annexation_of_Crimea
- Manoli, Panagiota. 2014. *Regional Cooperation in the Black Sea. Building an inclusive, innovative and integrated region*. Black Sea & Trade Development. Link: https://www.bstadb.org/Regional_Cooperation_in_the_Black_Sea.pdf

- Melvin, Neil J. 2018. *Rebuilding Collective Security In The Black Sea Region*. SIPRI Policy Paper No. 50.
- Link:https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/sipripp50_0.pdfMitchell, Bernauer 2002
- Pop, Adrian. 2013. *The Independence of Kosovo in the Light of the Regional Security Complex Theory*. European Journal of Science and Theology, June, Vol. 9, Supplement 2, pp. 105-114. Link: http://www.ejst.tuiasi.ro/Files/39/12_A_Pop.pdf
- Triantaphyllou, Dimitrios. 2009. *The 'security paradoxes' of the Black Sea Region*. Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 9, No. 3, pp. 225-241. Link: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683850902934143>
- Shamsdoulatabadi, Seyed Mohammad Reza. 2009. *A Theoretical Analysis Of The Caspian Region*. World Affairs: The Journal of International Issues 13, no. 4, pp. 62–89. Link: <https://www.jstor.org/stable/48505217>.
- Wyche, Susan; Sengers, Phoebe; Grinter, Rebecca E. 2006. *Historical Analysis: Using the Past to Design the Future*. Springer-Verlag Berlin Haidelberg. Link: <http://www.cc.gatech.edu/~beki/c29.pdf>